

Проф. др Слободан И. Панов

Ванредни професор

Правни факултет Универзитета у Београду

Ms Милош Станковић,

Асистент

Правни факултет Универзитета у Београду

НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ И ПРАВО*

Сажетак

У уводном делу чланка аутори се баве етимолошким пореклом појма безбедности и његовим различитим аспектима, а пре свега духовно-антрополошким, медицинским и социјалним. Полазећи од патримонијалних теорија, њихова је хипотеза да насиље у друштву индукује насиље у породици, односно да у спирали насиља која је имманентна савременој цивилизацији, одсуство безбедности на националном и државном нивоу има за последицу одсуство сигурности и на приватном плану. У томе посебан значај има перманентно наметано стање несигурности, уцењивања, слабљења државног суверенитета, које се потом преноси на ниво породичног насиља. Аутори аргументују да је ове негативне последице могуће отклонити или умањити превенцијом, која не мора нужно да буде правна, већ може да буде заснована и на подстицању образовања и неговању љубави и духовности као врлина. Добар пример за превентивно, али и реактивно деловање на пољу права, пружа српско наследно право, које, иако грађанскоправна (приватноправна) научна дисциплина, комбинацијом начела аутономије воље и императивних правних правила оличених у установама нужног де-

* Овај чланак је настао у оквиру пројекта “Развој правног система Србије и хармонизација са правом Европске уније (правни, економски, политички и социолошки аспекти)”, чији је носилац Правни факултет Универзитета у Београду.

ла, разбаштињења и недостојности за наслеђивање, пружа путоказе за успостављање хармоније личне и друштвене безбедности.

Кључне речи: безбедност, суверенитет, јавно право, насиље у породици, врлина, наследно право

УВОД ИЛИ О ЕТИМОЛОГИЈИ И АСПЕКТИМА ПОЈМА БЕЗБЕДНОСТИ

Стартујући у наративу херменеутике, можемо констатовати да је етиологија етиологија. Реч је на почетку свега - говори Света књига. Реч је смисао који Бог даје тварима да би постигле пуноћу егзистенције. Семантика је почетни, нужни и понекад и чешће, довољан елемент анализе.

Следствено томе, и *prima faciae* и *post faciae*, реч «безбедност», може и мора да значи стање без беде. Дакле, безбедност је стање, човека, његових виших - комплексн(иј)их форми асоцијација и самог друштва/државе,¹⁾ у коме нема беде, у коме нема невоље²⁾ у свеколикој појавности.

Стање (без беде) као безалтернативни облик егзистенције, дефинисана нужност или као рђава пауза, као непријатан инцидент начелно врле стварности. Ово питање може да буде онтолошко, пресуђујуће у временском и(ли) просторном универзализму. Скица одговора има неколико димензија: духовно-антрополошко, медицинску и социјалну.

Са *духовно-антрополошког* аспекта, у врло сажетој верзији констатујемо да је човек, у својој боголикости, биће такве атрибуције *да не може да погреши*. Источни грех редукује атрибутивни потенцијал предпадног бића и човек је сведен на биће које *може да не погреши*. Модеран човек је биће које радосно, у својој слободно изабраној лудости, масовно конзумира демократско *право на грешку*.

Овај духовно-антрополошки супстрат,³⁾ у својој дедукцији, има и своју медицинску форму. «Средњовековни европски докто-

1) Безбедност потиче и од латинске речи *securitas -atis*, што значи одсуство опасности, извесност, заштићеност... О безбедносној функцији државе, о безбедности као филозофији и политици, вид. Р. Гајиновић, 91, 40-56.

2) О томе да су невоље знак да човек није заборављен од Бога и о другој метафизичкој ползи невоља вид. Слободан И. Панов, *Духовни и световни брак у Србији*, Београд, 2013.

3) Ум је суштина душе/срца. Свети Григорије из Нисе вели да ум није ограничен ни на један део, него обитава у свему и кроз све, вид. Митрополит Навпакта Јеротеј (Влахос), *Православна психотерапија, Наука Светих Отаца*, Београд, 2010, стр. 88 и 94.

ри су углавном били мишљења да су болести повезане са ваздухом и усвојили су миазматички приступ етиологији болести. Мијазма је термин који означава отровну атмосферу, генетске “мрље” или наслеђена пријемчивост за одређене болести. Др Ханеман, оснивач хомеопатије, веровао је да су људи у далекој прошлости већ почели да одступају од природних закона, игноришући последице. То је довело до излажења Виталне Силе из баланса што је резултирало смањењем имунитета, тј. човекове отпорности према разним утицајима. На тај начин се формирало прво од три основна нездрава стања, или мијазма, звано псора. Псора, која је у основи настала због погрешног начина размишљања, довела је до погрешних активности људских бића, што је довело до развоја два нова мијазма тј. нездрава стања – сајкозиса и сифилиса (ово стање је несводиво на болест сифилис). Нова стања су отворила врата за нове утицаје на човека са већ ослабљеним имунитетом због псоре. Због свих ових утицаја за које је човек постао пријемчив, три мијазма су почела да се манифестују све више и више на различите начине производећи неограничени број болести са тачке гледишта класичне медицине. Ово стање је учинило људску расу пријемчивом на многе утицаје из природе на које су људи претходно били отпорни. Модеран начин живота, у коме се не поштују природни закони, учинио је све ово још компликованијим. Као резултат свега данас постоје многе болести које се не могу нити објаснити, нити излечити. У хомеопатији се верује да то нису засебне болести, него само различите манифестације три основна нездрава стања човека која су потиснута дубоко у њему. Верујући у ово, хомеопатија не лечи манифестације, него узроке тих манифестација, тј. мијазме. Када се мијазми излече, повлаче се и све њихове манифестације (болести у класичној медицини), а што је најважније не јављају се поново јер нестаје пријемчивост на штетне утицаје. Сликвито објашњење овога налазимо у речима Парацелзуса: “Лечење манифестација, при чему се не обраћа пажња на узроке болести, је као када би хтели да се ослободимо зиме чистећи снег испред врата куће. Није снег узрок зими него је зима узрок снегу.”⁴⁾

Овај медицински аспект на ползу је тачног сазнавања јер показује пресудну важност дефинисања узрока болести ради успеха лечења и показује могућност оптимистичког финала за болесника. Наш контрапункт о медицини (медицина зна много, али не зна још више - због лимита у поливекторском сазнавању медицински релевантних чињеница и због редукције духа и фаворизовања материјалистичког наука) је наглашено повољнији у односу на реалитет хуманистичких наука. Само један илустративни пример: насиље у

4) Вид. www.homeopatijaagora.com, приступ остварен 20.4.2013. године.

породици је феномен који је предмет пажње искрених или фарисејских хуманиста. Медицински очевидни и егзистенцијално све масовнији успех, није присутан и у правно-социолошкој сфери. Оно што озбиљно чини суспектним и реално суспендованим антрополошки оптимизам јесте историјска константа зла која тежи неподношљивој хиперболи. Наиме, насиље као модел мисли и дела јесте и на почетцима историје човека (поред непослушности Богу Адама и Еве, почетак историје је и братоубиство - Каин, земљоделник, је убио Авеља, пастира, љубоморан што је Авељева жртва првина из стада била прихваћена од Јахвеа, док је његова била одбачена - Пост. 4, 3) и присутно и код елите Олимп(иј)ске⁵⁾ и нобеловске (насиље чине и нобеловци: Марио Варгас Љоса је песницом ударио Габријела Маркеса, сигурно по «политичкој линији»). То су субверзивни елементи појединачног и социјалног хабитуса.⁶⁾

НАСИЉЕ У ДРУШТВУ И НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ

Насиље (у породици) као фокусиран феномен модерности, али и претходно евидентирана константа историје, на свој трагичан начин говори и о нужности тачног сазнавања. Уз све контрапунктове овог феномена (од хиперсензитивности гендерског насиља и апсолутне неосетљивости и неодговорности «чимбеника хуманитарног империјализма» и масовних (и) дечијих жртава до проблема тачног утврђења материјалне истине, конструкција лажи и фингирања истина),⁷⁾ овај феномен говори о превалентној - суштинској важности духовности за тачно сазнање. Хегел сматра да

5) Насиље је на почетку и «олимпијског света» и наследиво је и међу боговима. Уран (Небо) је мрзео своју децу и није им дозвољавао да изађу на светлост дана, већ их је скривао у утроби мајке Геје (Земље). Ојађена Геја смишљала је лукавство с најмлађим сином Кроном. Када је Уран, жељан љубави, обгрлио Геју, Крон је српом одсекао гениталије свом оцу Урану и бацао их у море, а из пене која се око њих створила рођена је Афродита. Од овог убиства Небо се није приближавало Земљи. Серија убистава се наставља. Крон је убијао своју децу, бојећи се пророштва да ће га једно од деце свргнути с власти. Реја, жена Кронова, по савету Геје и Урана, да би спасла сина Зевса, увила је камен у пелену и дала Крону да га прогута. Зевс се тако спасао смрти после рођења и касније победио свог оца Крона, поставши краљ бесмртнима. Даље, Зевс убија сина своје жене Хере. Хера, гневна на Зевса што је сам родио Атenu из своје главе, без мушкарца зачела је Тифона који ће бити јачи од Зевса онолико колико је Зевс био јачи од свог оца Крона. Ипак, Зевс побеђује Тифона, в. Д. Срејовић, А. Цермановић, *Речник грчке и римске митологије*, Београд 2004, стр. 92 и 422.

6) О Србији која у стицају различитих фактора је доведена у стање свеукупне државне комираности, у својеврсни облик државне патологије, вид. Ђорђе Стојановић, Живојин Ђурић, *Анатомија савремене државе*, Београд 2012, стр. 317 и даље.

7) Вид. детаљније Слободан Панов, „Насиље у породици: Правно-теоријски контрапунктови“ и „Насиље у породици: позитивно-правни контрапунктови“, *Зборник Насиље у породици*, уредници С. Панов, М. Јањић Комар, М. Шкулић, Београд, 2012, стр. 32 - 47 и 218 - 235.

је и пут истине - истина сама. Следствено овоме, подсећамо на релевантност сазнајног инструментарија и пута. Разум-логика није једини и није најтачнији пут сазнања. Духовност је комплекснија, нееферна и тачнија сазнајна анализа. Ако пођемо од, за архитектуру ове цивилизације, неалеаторне и законите појаве масовног насиља (у интимним релацијама, у породици, у комшилуку, у школама и на факултетима...), важно је констатовати истину. Посебно је важно бити резистентан на модерне идеје (модерно је упркос рђавој конструкцији, једна масовна заблуда, настала на неразмишљању да је појам модерног по дефиницији преклузиван, нужно трошан и аутоубверзиван. Све што је важно и вредно није модерно: Сунце, правда, слобода, љубав...). Ваља се чувати лекара и лека који шире болест. Узимамо будућност за сведока да ли ће насиље моћи да се објашњава атавизмом патријархалности у модерним државама и у модерним амбијентима и да ли ће логика модерних средстава лечења (инструментата пенитенцијарног типа од, на пример, школских полицајаца, скривених камера које не раде по обичају у релевантним тренуцима, до увођења богатије опремљених и бројнијих војно-полицијских јединица) смањити квантум насиља.⁸⁾

Занимљива је анализа превенције присутна у медијима у случају масовног злочина у породици и комшилуку у једном селу надомак Београда. Невижљасте државне чимбеник би превенцију засновао на амандману у Закону о оружју, док би неки аналитичари успех остварили чешћим, рецимо трогодишњим, прегледима психо-профила субјекта овлашћеног да поседује или да носи оружје. Брза заборавност народа омогућава сталну манипулацију и манипулацију у још драстичнијој форми и штетнијем квантуму. Скоро је било рекламирано да ће, не само строжи, него и строг Закон о безбедности у саобраћају на путевима обезбедити већу безбедност учесницима у саобраћају. Може се лако проверити и утврдити да ли је то рекламирано финале и стварни епилог законских непрестаних⁹⁾ новума. Као што поменути закон није увећао безбедност у саобраћају, *дапаче* - како би се рекло на првом каналу телевизије дипломираног директора, очекивати успешно умањење и нестајање насиља тиме што ће се административним бесмислицима

8) Врло је занимљиво констатовати разлику између чињеница и истине. Чињеницу су лакше сазнатљиве, материјалне категорије и јесу нужан али не и довољан услов за истину. Истина је теже/тешко сазнатљив феномен, духовна категорија и подразумева умни, рационални склад чињеница и увек присутну алеаторност. Једном речју, познавати чињенице не значи да се зна и истина.

9) Сајт Б92 од 21.1.2013. године пише да се после само три године предлаже доношење новог закона о безбедности саобраћаја на путевима. Као што не треба бити Тесла па видети да је сијалица прегорела, не треба бити ни правник да би се знало да су сталне измене закона одраз *великог талента* законописца и успеха и постизању свих прокламованих циљева законодавне политике.

стварати привид строгости и глумити чиновничество, јесте тачно као када бисмо ради лечења насиља и насилника усвојили декрет о спуштеним ролетнама, закључаним блиндираним улазним врата, забрани светла након сумрака, спавању са панциром или неспавању у својој кући...

Једини лек је духовност. Ако се неком ова констатација чини егзистенцијално непрактичном и неделатном, тиме оправдава, заправо, констатацију о самоетикетирању као неталенту за *послове размишљања*. У том неталентованијем свету се стално форсира теза о “онтолошкој дистанци, сукобу, непомирљивости” теорије и праксе. Нетачност је очигледна: пракса без теорије је површна и хаотична, а теорија је јединосмислена у корисној метафизици, у остварености. Конкретно: да није фундаменталних истраживања, да није теоријске и квантне физике не би било ни практичних ствари - од телевизије до мобилних телефона. Да није стихова Гетеа, не би било ни наизменичне струје. Тесла је, наиме, рецитијући Фауста, дошао на идеју о наизменичној струји.

Светлејша изузетна интелектуалка није у праву када вели да смо сиромашни и да смо без елите. Доказ томе је елитни пријатељ Бетовена који несиромашан вели, у духу реал-политике, да родољубље није елемент тракторске дијалектике, тј. да се патриотска осећања не сипају у трактор. Инспирирани овим узлетом духа констатујемо занимљиво постигнуће ове цивилизације и модерног времена: добар, племенити дух не може да покрене ни трактор, а неплеменити дух може да стекне и трактор. И Достојевски, поводом шустера, и Хегел, поводом собара, су констатовали мизерност реалистичности - “духа реализма”. Хегел вели да за собара нема великог човека (контактирајући са сиромашним, баналним, обичним елементом бића), али је то тачно, наставља Хегел, само са собарског аспекта (собар није једини *мудрац* овог света). Ова небеда филозофије једноставном, тачније простом дијалектиком може да демантује чувеног нашег академика који каже да се мајка не мења за лап-топ. Занимљив је тај идеал комфора, не што пре оствареног – него одмах живљеног, који се постиже конформизмом. Историјска је константа, лака за констатацију и са својом гвозденом, неизбежном дијалектиком, да пораз победника почиње комфором. Подсећања су од турског вакта да се не може задобити царство на дивану све лежећи, до почетка моралног пораза када су од последњих на казану, по казивању Драгојла Дудића, неки закорачили први у дипломатске магацине и у позоришта не ради позоришта.

Народ обдарен кондицијом за националне идеале (који почињу и сажимају се у националној безбедности) је другачије ми-

слио и радио. Израелски народ је из плодносног богатог Египта отишао у пустињу да би нашао Бога. Та жртва и кондиција националног духа донела му је после хиљада година награду: остварење не само духовног идеала. Живљење истине да смрт и живот јесу чудно јединство, да се радост рађа из жртве условила је и да у хебрејском језику постоји иста реч за материцу и за гроб. Посвећеност сваком детаљу до циља и духовност сваког детаља¹⁰⁾ показује и овај пример: Санхредин, некадашњи највиши суд Јевреја, да би се испуњавале све божје заповести, а због сталног избеглиштва и потешкоћа у тачном одређивању датума, донео је одлуку да се, сигурности ради, сваки празник слави два дана.¹¹⁾ За љубитеље практичне ползе, један стих/мисао академика Бећковића: „Залуд нам траже да предамо Косово, када је цар Лазар кључеве Косова однео на небо“.

Иста практична полза је и од следеће духовности: акт насиља није само акт насилника/акт појединца, већ и акт друштва.¹²⁾ Једини лек насиљу јесте љубав и правда. Већ смо писали: епектаза је напредовање у врлини, а врхунска врлина је Љубав. Љубав аболира грешника, љубав не аболира грех. Да ли је могућа љубав као лек свему, па и насиљу?

ДУХОВНОСТ КАО МЕРА ПРЕВЕНЦИЈЕ НАСИЉА

Есхил вели да оно што је божанско – без напора је Јован Кронштатски говорио, обраћајући се младенцима, да тамо где је љубав, тамо је Бог, а где је Бог све је добро и све је лако.¹³⁾

Потврда примарности и лепе нужности духовности јесте и мисао Виктора Франкла: *Primum philosophare, deinde vivere* (Прво филозофирај, па онда живи). Само евидентирамо питање односа среће (циља) и врлине (средства?) Кант сматра да еудајмонија (усрећена егзистенција) за последицу

10) Писали смо о томе да у животу и у праву нема детаља, вид. Слободан Панов, Балша Кашћелан, Милош Станковић, *Наследно право – Практикум*, Београд, 2012, стр. 38 и даље.

11) О примерима из историје Јевреја говорио је Врховни рабин Србије господин Исак Асијел, на предавањима на мастер студијама на Правном факултету Универзитета у Београду.

12) Verena Frits каже да постоје функционалне државе које генеришу решења и дисфункционалне државе које генеришу проблеме, вид. Ђ. Стојановић, Ж. Ђурић, 187 и даље.

13) вид. Слободан Панов, *Насиље у породици: позитивно-правни контрапунктови*, *Зборник «Насиље у породици»*, уредници С. Панов, М. Јањић Комар, М. Шкулић, Београд, 2012, стр. 234.

има еутаназију (нежну смрт) свег морала.¹⁴⁾ Опозитно томе, о хармоничности среће и врлине пишу Платон („Праведник користи не само другоме, већ себи, док неправедник штети највише самом себи“), Спиноза (између врлине и среће не постоји само хармонија, већ идентичност: „Блаженство није плата врлине, већ врлина сама“) и Хајнрих фон Клајст („Само врлина је мајка среће, а најбољи је онај ко је најсрећнији. Велики и неумољив закон влада целим човечанством, под њим су и просјак и кнез: врлини следи награда, а пороку казна“). Свет, ипак, није такав да је срећа апсолутно сразмерна нашој моралности.¹⁵⁾ Еудајмонија као идеал безбедности у суштини нема аутаркични, одвојени, самодовољни индивидуални, колективни и социјални аспект. Сви ови аспекти су прожети у својој онтологији: као што хермелин у блату не може да очува своју заветну чистоту, као што се у океану туге не може бити срећан, тако ни лична безбедност није могућа без правде и љубави. Телохранитељ, као транспарентни изум цивилизације, јесте доказ скриване а очигледне патологије друштва. По врх тога, телохранитељи су врло отклоњиви модерним техникама убистава.¹⁶⁾

Дакле, први услов безбедности јесте духовност појединца и друштва, а глагол размишљати је творачки акт безбедности. Атрибуција доброг и тачног размишљања/делања чини безбедност реалном. Кондиција у врлини (Петен је био јунак Првог светског рата, али је изгубио кондицију врлине родољубља и борбености и постао је издајник у Другом светском рату. Осим овог “француског случаја инволуције” постоји и немачки случај еволуције у коме је Томас Ман у првом рату био на погрешној, а у другом рату на тачној страни) чини да безбедност није временски инцидент него племенито трајање. Хегел није имао могућност да коригује своје савезништво и симпатију према Наполеону који је кренуо на Русију.

Казаћемо један пример (*Томас Ман: Буденброкови*) који је лоциран у приватни, брачни, породични, емитивни хоризонт. Лагани интелектуални напор ће методом индукције препознати важност овог примера и за хоризонт јавних послова. И књижевна

14) Вид. Отфрид Хефе, *Умијеће живљења и морал или усрећује ли врлина?*, Нови Сад 2011, 73-78.

15) О. Хефе, 178-179, 378.

16) На пример, усмеравање микроталасног снопа ЕЛФ сигнала у груди жртве могуће је да изазове хаотично стање срца, чиме се објашњавају узроци смрти бројних политичких лидера, нанотехнологија у храни, изазивање рака, вид. Мара Кнежевић Керн, „Рецепт за савршени злочин“, *Печат*, 263/2013, стр. 54-55.

критика вели да је то роман о слабљењу виталитета, о декаденцији једне породице и једног света и варварству империјалне буржоазије. У роману *Буденброкови* постоји опис догађаја у коме зет, ловац на мираз, добија од главе породице традиционалних 70 000 марака које следе невести из породице Буденброкових, а притом таст додаје још 10 000 DM. А заправо, таст је планирао и написао да износ мираза буде 90 000 DM. Ово је лаж која чини привремено задовољним и таста и зета. Привремено, јер се открива да је мираз био само планирани/тражени профит зета који ће ускоро да банкротира, а брак да се разведе. Када син Буденброкових добија 300 000 DM од холандске невесте, – зет, већ споменути љубитељ мираза, каже: *Ја то зovem љубављу*. То је љубав у некадашњем племенитом схватању, а то је и љубав у модерном схватању. Такво схватање љубави не финализира безбедношћу, не доводи до еудајмоније, не спасава и не крепи. Тачно је схватање љубави као атрибуције апсолутног (упркос свему), атемпоралног (во вјек и векова) и торжественост, узвишеном атрибуцијом радосне и целомудрене жртве, жртве која се даривањем увећава и осмишљава. То је љубав која је свети пар спасењу (љубав воздиже, а спасење подупира вознесене) и која је извор храбрости (човек без страха је или пун љубави или је духовно мртав). Подсећамо да љубав према себи, ближњима, роду и врлини јесте извор храбрости за стање без беде, стање безбедности, стање победе врлине над неуспаваним и хиперактивним и мултидисциплинарним злом. Ту супстанцу врлине препознајемо у стиху Чеа супрузи Алеиди: *Не задрхти пред гладним вуковима ни пред степском зимом одсуства, Заједно ћемо даље овим путем док не ишчезне*. Богдан Жерајић, из нараштаја побуњених/храбрих анђела, како каже Иво Андрић, певао је *Ко хоће да мре нека живи*. Као што је љубав радосна и целомудрена жртва, тако је и жртва услов добре бесконачности, темељ видовданске етике.¹⁷⁾

ЈАВНО-ПРАВНИ АСПЕКТИ НАСИЉА

Примењена племенитост има своје примере и у јавној сфери. Прокламовани идеал независности држава, тј. њихове слободе, заштићен и међународним документима, у свету неврлине остварује се и на овај начин који описује проф. Слободан Антонић: “Да велике земље умеју да злостављају и понижавају мале, то није ни-

17) О историји самоодбране Срба и подршци *пријатеља* који формирају националну препотентност сепаратиста и терориста, вид. Радослав Гађиновић, Предговор Зборнику *Србија – Отимање Косова и Метохије*, Београд, 2012, стр. 8, 9 и даље.

шта ново у светској политици. Само су методи различити. Када је Колумбија, 1903, одбила да потпише са САД уговор о уступању на 99 година зоне будућег панамског канала, САД су једноставно отцепиле најсевернију колумбијску покрајину Панаму, и са представницима нове државе склопиле истоветни споразум.¹⁸⁾ Колумбија није хтела да се одрекне зоне од 10 километара. Зато јој је узета цела Панама.

Када је нова влада у Санто Домингу, 1904, одлучила да сама преузме вођење државних финансија и захвалила се на сарадњи америчком концерну Santo Domingo Improvement Co., који је дотад то радио, САД су послале морнарицу и именовале Американца за шефа доминиканске царине.¹⁹⁾ Дакле, Санто Доминго је хтео назад своје финансије. Добио их је. Али, без главног извора прихода –царина.

Када су 1914. Мексиканци ухапсили неке америчке морнаре који су се без дозволе лучких власти искрцали у Тампику, па их одмах затим пустили, при чему се надлежни официр још и лично извинио америчком адмиралу, овом то није било довољно већ је тражио да Мексиканци поврх свега испале још и 21 поздравни плотун у част САД. Мексиканци су мислили да је то превише, поготово што САД нису признавале њихову тадашњу владу, па су понудили да они почну са поздравним плотуном, да Американци одговоре, те да тако, узајамно салутирајући, изгледе инцидент. На то су САД једноставно окупирале Вера Круз.²⁰⁾ Нећете да салутирате? Нема проблема, узећемо вам највећу луку.

Србија је често била у прилици да буде злостављана, поготово последњих двадесетак година. Али, ово што нам се већ неко време дешава у нашим односима са Бриселом и Вашингтоном посебна је врста злостављања, за коју не верујемо да је забележена у међународним релацијама. Најпре, код овог злостављања нема коначне листе захтева које жртва треба да испуни да би са злостављањем престало. То је она чувена епизода коју, у својој књизи *Правила ћутања*, описује Момир Булатовић. Слободан Милошевић тражи од Ворена Кристофера да напише услове које Србија треба да испуни како би САД престале да нас киње, а овај каже: „Нема посебних услова. Морате увек и на сваком месту да урадите оно што се од вас очекује”...

18) Роберт Д. Шулцингер, *Америчка дипломатија од 1900. године*, Београд, Удружење за студије САД у Србији 2011, 51.

19) Р. Шулцингер, 54–55.

20) Р. Шулцингер, 80.

Тако се успоставља типична „настрана комуникација“.²¹⁾ Ту је жртва непрестано у нејасном и несигурном положају. Она је по дефиницији крива и шта год да уради, она се своје кривице не може ослободити. Настраност бриселско-вашингтонског односа према Србији види се и по томе што се од жртве тражи да ради не само све што од њега злостављач захтева („успостави границу према Косову“; „размонтирај институције на Северу“; „прими приштинског официра за везу“, итд), већ и да погађа његове скривене жеље и потребе. Злостављач очекује од жртве да са њим игра својеврсну патолошку игру. У тој игри, наиме, злостављач не изриче жртви баш све своје уцене. Јер, злостављач је по сопственој дефиницији „цивилизован и пристојан“, а уцене, прљаве жеље и захтеви тешко иду уз такву дефиницију. Од жртве се зато очекује да осети, наслути, погоди, шта је то што злостављач заправо жели. Шта је још услов за ЕУ? Шта је то што се не тражи отворено од Србије (јер се није тражило ни од других земаља), али се *очекује* да Србија погоди и испуни? Геј парада? Још новца из буџета људскоправашким НВО-има? Конфедерални статус за Војводину? Још награда Србљановићки и Басари?... Списак је неограничен и неодређен. Али, злостављач ништа од тога неће отворено тражити. Само ће жртву немим знацима „охрабривати“ да је „на добром путу“ и да „само тако настави“...

Кроз ћутање и сарадњу жртве, перверзни злостављач постаје легитимни *васпитач* несрећне жртве. Има ли веће несреће за жртву? Уз то, да би злостављач лакше кињо, од суштинске је важности да разбије жртвино самопоуздање.²²⁾ Жртва мора прво да буде дезоријентисана, распамећена, да започне са самоокривљавањем, да за себе почне да мисли да ништа није у стању да уради како треба, те да је злостављање некако *заслужена и природна казна* за њену „неспособност“ и „кривицу“...

Но, не разара се само жртвино самопоуздање, разара се и њено сећање на прошлост, разара се и цео њен идентитет.²³⁾ Прошлост, наиме, мора бити тако реинтерпретирана (ревидирана) да се жртва кривица протегне што даље. Жртва више не сме да памти ниједно прошло стање у коме није била „крива за нешто“. И опет на позорницу ступају другосрбијански историчари и медији. Србији се проналази антисемитизам у раном 19. веку, фашизам у

21) Јасмина Ахметагић, *Приче о Нарцису злостављачу: злостављање и књижевност*, Београд: Службени гласник, 2011, 20

22) Ј. Ахметагић, 23.

23) О личном и националном идентитету, вид. Р. Гађиновић (2012), 93, 99 и даље.

раном 20. веку, а корени геноцидности и етничког чишћења датирају се чак у 14. век. Пошто се утврди да је жртва одувек „крива за нешто“, постаје јасно да она мора бити крива и за своје садашње злостављање...

Најгоре је што сваки посебан квалитет које поседује жртва још више распомамљује злостављача.²⁴⁾ Жртва никако не сме бити лепа, добра или племенита, јер ће се онда видети права природа злостављача. Зато се жртва мора срозати у ружноћу, зло и никост. Заправо, жртва сама има да призна да је таква, да у то поверује, како би злостављачу било лакше да изврши злостављање... И тако се до краја успоставља однос перманентног, структуралног злостављања. У том послу, као што смо видели, (са)учествују бриселски и хашки службеници, београдске и вашингтонске дипломате, неоколонијални новинари и компрадорски интелектуалци, уметници-наркомани и (ауто)шовинистички блогерски башибозук (који се такмичи ко ће оставити „креативнији“ и прљавији „антисрбијански“ коментар у Е-новинама)... Нужан је одговор истинске критичке јавности у Србији на ово што нам се догађа. Јачање културне самосвести и националног самопоуздања први је корак у одбрани себе и здраве памети нашег друштва. Други корак треба да буде наш активан отпор агресији коју доживљавамо у овом необјављеном медијском и културном рату. Трећи корак, коначно, треба да буде јасна идентификација и социјална осуда не само главних злостављача, већ и њихових плаћених или добровољних саучесника. „Србија није шака пиринча да је позоба свака врана коју донесе ветар“, рече песник. Вратимо самопоуздање и пружимо отпор. И те речи ће бити истините.»²⁵⁾

ПРАВО КАО ГАРАНТИЈА БЕЗБЕДНОСТИ?

У конкретнијој сфери и нивоу, поставља се питање релације права и националне безбедности, безбедности врлине у једној нацији: слободе, правде, рада...²⁶⁾

У нашим ранијим радовима констатовали смо двојност феномена права: несавршеност као место рађања права и право као

24) Ј. Ахметагић, 21.

25) Слободан Антонић, «Геополитика злостављања», *Геополитика*, јануар 2013.

26) Рад смо одувек разумевали као нужну претпоставку задовољства (само рад може изродити сваковрсно задовољство и стање блажености: од физичког и психичког здравља, од чулности до духовности) и неефемерни гарант добре бесконачности и гарант елите релаксиране будућности.

несавршен, у својој онтолошкој архитектури, инструмент корекције и тежње ка савршенству човека и друштва.

Писали смо да је «право феномен или исказ о савршености и несавршености и да је право феномен у креацији човека и феномен ван креације човека. Право је и радосни израз хтења за савршенством човека и друштва и (али) истовремено и печална констатација те несавршености. Право у својој (класној, групној, социјално-превалентној групацији, династичкој, режимској, индивидуалној...) интересној *равнодушности* јесте неаутономно храбрење врлине. Или, можда, тачније казано: наредба врлине (не убити, не красти, не варати, плаћати порез, слушати власт...). Право је снажан сведок несавршенства човека јер говори о одсуству, слабости или некондицији „племенитих конститутивних фактора“ човека и друштва. Као што су болнице, медицина, лекари сведочанство болести тела и духа, тако је и право сведочанство несавршености духа, тј. болести. Конкретније: да су људи поштени не би било потребе за Кривичним правом; да су људи верни датој речи не би било потребе да се та реч констатује уговором и не би било Уговорног/Облигационог права; да су људи бесмртни не би било потребе за Наследним правом; да су људи мирољубиви не би било потребе за Међународним јавним правом, да су људи мудри не би било потребе за Породичним правом... Дакле, да су људи здрави не би било потребе за лекарима и медицином, а да су људи добри/савршени не би било потребе за правом и правницима.

С друге стране, право је, аподиктично, неалеаторно, несавршено средство лечења, право је несавршена корекција несавршености човека. У чему је несавршеност права као лека? Овим смо на трагу још једне печалне контрадикторности: несавршеност човека и друштва лечи се несавршеним средством – правом. Можда је циљ права мање амбициозан: не излечење, већ контрола болести, не правда – већ мир? Мада има примера и да лек убија, али има примера и да је грех спасоносан, а да врлина не спасава.²⁷⁾ Свака врлина је последица слободе. Врлина не настаје декретом. Врлина је чедо слободе - писали смо још у прошлом веку. Да би врлина си-

27) Кенеди је, осим других болести, имао проблема и са кичмом, па је зато носио појас. Према једној верзији реконструкције догађаја у Даласу, први метак атентатора није био смртоносан. Међутим, појас је Кенедија држао у усправном положају и тиме га учинио доступним за други - смртоносан метак. Да није било лека - појаса, не би било убиства другим - смртоносним метком. Лек који је убио. А догађај који сведочи и да, некада, грех спасава а врлина убија је следећи: у афери “зозовача” тј. замене етил и метил алкохола, сви грешни - који су имали *алкохолно искуство* били су отпорни на убиствени алкохол, док су страдали *врли неконзументи*.

јала радосном/истинитом моралном²⁸⁾ светлошћу, да би њен плам имао потребно трајање и ползу, да би плам врлине био неугасив у време олуја, социјалних и индивидуалних, у време кад је плам најпотребнији – врлина мора да буде аутентична потреба и израз слободе човека. Врлина не настаје наредбом индивидуи. За личност, наредба врлине није потребна.

Следствено томе, право није најбољи архитекта вредности, право није добар градитељ врлине.²⁹⁾ Механизам или законитост је једноставна: аутентична врлина продукује у квантуму и у трајности/неефемерности „светле социолошке чињенице“.

A contrario: привид врлине, аподиктична ефемерност врлине, чак и издаја врлине јесте могућност и извесност када је мотивирана/инспирирана/обезбеђена правом. Правна архитектура врлине јесте *contradictio in subjecto*.³⁰⁾

Осим ове врло важне/суштинске констатације о (не)моћи права, могу да се евидентирају и корисности правне интервенције: уопште, од избора правних/друштвених/моралних вредности до конкретних племенитих правних интервенција.

Конкретан правни систем карактерише извесна аксиологија. Врло је оно право које је у опозицији следећим модерним фактима: негацији биофилије/радовања животу/порасту виталитета (постоје системи са бројним елементима небиофилије: симултаност депопулације³¹⁾ и раста незапослених); укупној егзистенцијалној несигурности која делује конкурентски на цену радне снаге; куповини правде пред важним трибуналима; формирању центара за лечење стреса код деце; избору правих стратешких - гранд пријатеља³²⁾ - оних који су обогатили Србију осиромашеним уранијумом чија је

28) О идеји доброг друштва, комуитаристичкој перспективи и перспективи развојне етике, моралног дијалога, вид. Ђ. Стојановић, Ж. Ђурић, 99 и даље.

29) У једном од догматика пева се “прође сен закона и дође благодат”, вид. *Књига духовних савета - одговори духовника на недоумице савремених хришћана*, Одговара јеромонах Амвросије Јермаков, Београд, 2007, стр. 285.

30) Слободан Панов, Социолошка димензија Породичног права, *Социолошки преглед*, год. XLVI (2012), бр. 3-4 (Посебно издање), стр. 892-894.

31) Данас је у Србији ниво фертилитета 35% нижи од потребног нивоа за тзв. просту репродукцију, вид. М. Бобић, М. Благојевић Хјусон, „О старим и новим популационим изазовима Србије“, *Социолошки преглед*, год. XLVI (2012), бр. 3-4 (Посебно издање), стр. 870-885.

32) „Вис“, од 13. јуна 2012, са свим својим патриотским атрибуцијама, објављује текст о глобалним хуманистима који су, сасвим случајно, сада ангажовани на хуманом скупљању профита. Поменути лист саопштава да „лобисти за Косово наплаћују пријатељство“: као и Кушнер, и Олбрајт је ангажован у телекомуникацијама, Весли Кларк, *командант бомбардовања* ће истраживати угаљ за производњу нафте, Кристофер Дел је, такође, ангажован у пословима хуманог профита (шљака из Трепче, градња путева)...

генотоксичност у наредних 60 генерација; неморалној апроксимативности жртви наших војника у тузланској колони од 42, 50 или 160 жртава... Правна вредност је нефорсирање себичности, легализованог или *легитимног* егоизма, свеједно. Битно је констатовати да је себичност, не болесна, већ и холистичка и неефемерна, не лако лечива, тј. неизлечива онколошка хедонија. Може ли родољуб/патриота да буде сналажљиви *предузетник* који је опљачкао макар и имовину ужасног назива – државну или друштвену, али имовину која је хранила хлебом и духом народ? Као што квислинг који детету поклони чоколаду остаје квислинг и кад ћути о томе, а камоли када се рекламира на властитој телевизији. Профитољубивост/себичност је условила реформу радног законодавства о заштити од отказа трудницама које дарују предузетници, по логици капитализма.³³⁾

Себичност није симфонична по дефиницији са племени-тошћу/безбедношћу, са саучествовањем емоцијама и делом у невољама других, са моралном дужношћу да се помогне. Помоћ је боља и искрена ако се не украде народно него ако се опљачкано народно у промилима и рекламерски даје унесрећенима. Као када се «замрзне» наша имовина у иностранству, а онда се даје зајам који је *никад исплатив*, што смо на студијама од проф. Мише Петровића научили за дуг СФРЈ. Као кад се изазове рат, а онда хуманисти даривају завоје/лекове - што се у случају колективне неспособности за расуђивање дешава у неким земљама које су биле оаза лепог живота а сада имају загарантовану пустињску будућност.

Примери занимљивих конкретних питања из националне и личне безбедносне сфере су следећи:

У наследноправном смислу, акт који врло *афирмативно* утиче на националну безбедност јесте одлука Уставног суда који је дезертере лишио морално-правне осуде (врло је морално питање зашто би неко бранио своју кућу ако то може неко други да ради, зашто би се неко деранжирао/инкомодирао тиме да помогне у одбрани куће свог пријатеља, рођака, сународника...). Занимљиво би било истражити у духу социолошке анализе садржаја, колико у зависним од истине медијима има констатација о дезертерима и да ли је то афирмативни или морално неуспавани критеријум анализе. И без анализе зна се договор: као што нико није одговарао за паљење заставе испред Савезне скупштине или, као што то констатује судска одлука, да је вредност сувенира које су револуциона-

33) Капитализам као највиши стадијум криминала, рече песник Раша Попов неспорну истину, а песник М. Данојлић, који је еволуирао из демократског табора, рече спорну истину да су у капитализму најлепше кћери капиталиста.

ри узели/украли из Савезне скупштине у октобарској револуцији у Србији дефинисана као *нула вредност* или логика правосудног система у Данској, како би рекао Шекспир, да папир а не бачена бомба убија раднике телевизије или да је линч део демократског декора или да критика једног председника да није оседео због ширења хуманих идеја него због немирних кћери и изјава да је брак који је започео форсирањем уговорне интересне себичности, тј. брачним уговором *праведан* и изванредан у свом краху као ахтисаријев план у праведном свету – што је изазвало акцију задужених в. д. и м. д. да инструирају вођење лажног процеса у дневном листу *Јуче* и у врховном суду у унутрашњости (врло прецизна метафора).

Из конкретне правне сфере још један детаљ: тренд селективности и *помодних* кривичних дела: постоје правни системи, рецимо у Шекспировој Данској, где нема кривичних дела из главе 28 против уставног уређења и безбедности Републике Србије: од угрожавања безбедности, признавања капитулације или окупације, напада на уставно уређење, диверзије, саботаже или шпијунаже... Питање се само поставља: или таквих кривичних дела нема данас због процвата врлине и *некооперативности са елементом ино/ оно/страности* или је вољом вишег или незнамањег фактора декриминализована на занимљив *викиликс* начин. Уместо криминализације и гоњења и кривичних дела која *увећавају* националну сигурност форсирају се медијски и правосудно, гоњење кривичних дела која атомизирају и контаминирају национално биће и варничења у породици и на радном месту. Дозвољено је и нужно да се та дела правно детектују и најоштрије по закону санкционишу, али је занимљиво за анализу када се та дела и конструишу.³⁴⁾ Уз додатну правну логистику имамо процес где се не афирмише здрава, истинита и племенита лична, брачна и породична хармонија, које је почетни и градивни елемент ка националној хармонији, већ евидентирамо модерне трендове безбрачности, бездетности, равноправности уместо љубави – деструкције породичне хармоније јачањем свеопште неукорењености и несигурности, модерних ликова хемијских зависника... Паскалова дефиниција човека као трске која мисли, редукована је у модерној племенитости на трску која нема потребе да мисли јер то чини тзв. јавност и *вitezови духа*-интелектуалци клонираног духа који по мишљењу иду у (*ино*)земни комитет (како се некада говорило) или који имају увек владајуће мисли, мислидиктат тронираног силника.

34) РТС је 15. марта објавила да је свака трећа девојчица и сваки седми дечак жртва инцеста. Дакле, 20% деце у Србији су виктимизирани овим гнусним злочином. О критици ове медијске монструозне лажи вид. Милан Шкулић, „Деца жртве инцеста – информација или 'ратна' пропаганда”, *Печат*, 260/2013, стр 50-52.

Конкретни правни институт који својом праведношћу из корпуса Старог завета³⁵⁾ афирмише и националну безбедност јесте поштовање принципа реципроцитета. Постоји пример где у време бомбардовања, не нашом кривицом него кривицом агресора, нестаје струја у шпанској амбасади у Београду, а врло брзо, по принципу реципроцитета, и струја у нашој амбасади у Мадриду. Безброј је примера аутодеструктивног некоришћења права, и дужности, реципроцитета О том елементу писао је Његош (*Бог се драги на Србе разљути за њихова смртна огрешења, За правило лудост изабраше*) и проф. Мило Ломпар о духу самопорицања и аутодеструкције.³⁶⁾ Занимљиво је да оне који су онкологију учинили најупсленијом сматрамо стратешким пријатељем. Занимљиво је то дивинизирање, не пролазно, нужно док се не ојача, већ чудовишно искрено у својој патологији, комшије или особе која нам је украла имање и побила фамилију и затровала воду и ваздух... Никад није само ствар у насилнику, већ у палости нападнутог: све што је паду склоно, то ће и пасти, певао је Бранко Миљковић.

Надамо се да ће Београд бити главни град Србије и да треба тежити томе да стране владе у Србији имају исти утицај, колики утицај има и Србија на формирање влада у страним метрополама. У духу реципроцитета слободних, независних народа и држава.

Бројни су други примери аутодеструкције. Рецимо, у форми *економске саботаже* (на пример, приватизација која је пројектована/рекламирана као увећање ефикасности привреде, увећање квантума производње, бољег стандарда грађана, увећање запослености и свеукупна естетизација живота. Резултати нису другачији, већ супротни: депопулација а увећање броја незапослених, БДП који не може да достигне ниво из осамдесетих година прошлог столећа, увећање свеукупне небезбедности... По методологији и у духу патримонијалне теорије, чији су заступници Аристотел, Конфучије, Луначарски, да је личност корак ка породици, ка друштву и држави, да је породица држава у малом а држава велика породица, замислимо како би се понашали према домаћину који је бећарски економиста, расипник или презадужен, који се задужује да би све потрошио и узгред укућанима купио нову гардеробу и чији дуг је неисплатив. Тако се и неко у Шекспировој Данској задужује тако да то ни чукунуцу не могу да плате све и да се у тој кући/држави

35) По проф. Троицком, правни Стари завет се занима за спољне чињенице, док морални Нови завет акцентује унутрашњи став, вид. Сергије Викторович Троицки, *Црквено право*, Београд, 2011, стр. 29.

36) У Данској постоји случај где се део народа са најбољом будућношћу, у тачној дефиницији свог интереса и правде, бори против неправде *бесплатног* школовања и себе доводи у достојанствену позицију да плаћа школовање.

нађе, не нафта, него директни деривати, све и да се нађе евродизел да се не би трошило на петрохемију. Притом је врло занимљиво констатовати ничим осенчену веру у експерте: творци тог економског чуда регреса и даље уживају углед, ауторитет и народно поверење. Попут разумне чињенице да лекари који су убили пацијента својим знањем јесу поново угледни љечници, да зидари који су зидали куће које су се одмах урушиле зидају нову будућност... Чини нам се да није у питању ништавило лекара, већ профил пацијента³⁷⁾ који са надом опет иде свом *добротвору*) или *форсиране некултуре* (корозивни тренд кича, стилизованих и мудрих шоуа - симбол културе телевизија са националном фреквенцијом. Занимљиво је запажање да у време када је држава у преговарачкој борби за Косово и Метохију, телевизије које афирмишу најбоље вредности нису, у тој мери или мање или уопште, емитовале ниједну документарну емисију која би афирмисала родољубље, отклонила евентуалну унијину³⁸⁾ и још једном констатовала праведност борбе до победе. Да ли само налог профита диктира ову господствену племениту анационалну ародољубиву ћутњу или шутњу, да ли је јахта референтна категорија за садржину програма или класични 25мартовски налог... Или пример са телевизије дипломираног директора о моноцентричном културном моделу, насиља и свеколиких дистанци од морала, нежности, стила, где је прочитована мизерна улога руске уметности и науке - судећи по структури тв програма) или занимљиво изабраног модела *образовања* (увезени бол. модел који је, није тешко да се утврди, увећао или смањио научни, умни потенцијал налогом да није важна мисао него где је полумисао или немисао објављена, који «промовише термин пролазности - јадан термин за сажалења достојан ниво аспирација». Занимљиво је констатовати, као пример за квалификацију племенитости мотива, да Болоњска декларација не важи за најбоље европске универзитета, од Кембрица, Оксфорда до немачких факултета. То је «потпуно закономерна последица настојања да се овај концепт образовања понуди малим срединама које теба још више маргинализовати и учинити апсолутно зависним од носилаца интелектуалних и културних центрама».³⁹⁾

37) Прелест је стање духовне саблажњености, када човек лаж прихвата као истину, вид. *Књига духовних савета - одговори духовника на недоумице савремених хришћана*, Архимандрит Амвросије Јурасов, Београд, 2007, стр. 142.

38) Унијине, чамотиња се исцељује молитвом, избегавањем празнословља, трпеливошћу у искушењима, вид. Митрополит Навпакта Јеротеј (Влахос), 207.

39) Интервју: Ксенија Кончаревић, *Логос - часопис студената Православног богословског факултета БУ*, бр. 1, 96 и 97.

Где је и када је време *mobile vulgus* - светине/олоша у покрету. Мобинг се данас посматра у радноправној, индивидуалној димензији. Изгледа да је мобинг јавноправног и колективног карактера.⁴⁰⁾ Тренутне империје римски принцип „Завади па владај (*Divide et impera*)“ осим у државноправној сфери примењују врло деструктивно и у приватноправној сфери.

ПРИВАТНО-ПРАВНИ АСПЕКТ БЕЗБЕДНОСТИ И НЕКИ ПОЗИТИВНИ АСПЕКТИ У СРПСКОМ НАСЛЕДНОМ ПРАВУ

Анализу ваљаних, *de lege lata* примера у сфери Наследног права као узорног модела и *in abstracto* и *de lege ferenda* за друге грана права, започећемо подсећањем на уводну мисао овог чланка. *Nomen est omen*, говорили су још стари Римљани, а Конфуције је на питање шта би прво урадио када би дошао у прилику да влада одговорио да би појмовима вратио право значење. Ако подвргнемо анализи етимолошко порекло појма наслеђивања или Наследног права као научне и наставне грађанскоправне дисциплине, увидећемо да је њихов корен у појму следа, односно следовања. Слично је и у неким другим језицима, нпр. у енглеском – *Succession law* или у француском језику - *Le droit des successions*, који Наследно право очигледно такође везују за уређени поредак сукцесије. След, следовање, сукцесија, све су то различити термини за исти циљ, за правну сигурност и безбедност, за означавање Наследног права као области права која проучава имовинскоправне последице смрти једног лица схваћене у смислу унапред уређеног преласка имовине са умрлих на живе, у смислу прецизно регулисаног поретка сукцесије, чији се механизам у српском праву активира моментом оставиоачеве смрти.⁴¹⁾ Ако при томе знамо да се наслеђује заоставштина, односно она имовина која је наслеђивању подобна, није тешко замислити какве би последице, односно какву би правну несигурност и одсуство безбедности изазивало одсуство оваквих правила, тј. како би изгледало друштво у коме би смрћу једног лица право својине престајало да постоји, његова имовина била ничија и подобна стицању правом окупације од стране онога

40) Изазивање сукоба има своју приватноправну/породичну форму и „јавноправну компоненту“, вид. Радослав Гађиновић, «Унутрашњи оружани облици угрожавања капацитета безбедности државе», *Страни правни живот* 1/2012, стр. 7-23.

41) Оливер Антић, *Наследно право*, Београд 2008, 22, 24; Славко Марковић, *Наследно право у Југославији*, Београд 1978, 4.

ко би био бржи, јачи или безобзирнији.⁴²⁾ Опасност од оваквог неодарвинизма уочиле су још најстарије цивилизације, па се и сам настанак Наследног права везује за настанак уређене државе, чијим је настанком свакако настао и уређени систем заштите њених чланова (поданика или грађана, зависно од степена економске, правне и филозофске еманципације) како у приватноправној, тако и у јавноправној сфери.⁴³⁾

Имовина, посебно непокретна, одувек је имала веома велики не само економски, него и политички значај. Тако је чињеница да је жена смрћу свога мужа, односно преудајом могла имовину коју би од њега наследила да пренесе у друго братство, или племе, па чак и оно које је непријатељско, имала за последицу њену дискриминацију у наследноправном положају у античким правима.⁴⁴⁾ Мисао о важности и потреби да се неокрњена имовина, као услов опстанка али и напретка, у неумањеном облику пренесе на своје потомке, доминантна је и у феудализму, а свој наследноправни израз добија кроз институте фидеикомисарне супституције и породичног фидеикомиса,⁴⁵⁾ али и кроз установу нужног дела. Иако су како фидеикомисарна супституција, тако и породични фидеикомис забрањени у готово свим савременим правима, њихов рефлекс је присутан и у оним правним институтима који су данас допуштени, па се тако њихова правила скоро сходно примењују на однос претходног и потоњег наследника у случају када је завешталац именовано наследника под одложним или раскидним условом или роком.⁴⁶⁾ Такође, идеја о наследноправној (стварноправној) природи права на нужни део, посебно у облику скупног нужног дела доминантног у романским правним системима, имала је за циљ да се заоставштина као целина или бар њен највећи део, пренесе на већи, унапред одређени број наследника (по правилу потомака), који би њеним даљим искоришћавањем сачували свој егзистенцијални положај, а у феудализму и политички статус.⁴⁷⁾ Колико је укореењеност ове традиције дубока, а сеже још од римског права, када се под заоставштином сматрало јединство имовине, људи који су живели у једној породици и њиховог породичног култа посвећеног прецима

42) Дејан Ђурђевић, *Институције наследног права*, Београд 2010, 22.

43) О. Антић, 22; С. Марковић, 6-7.

44) С. Марковић, 98-102.

45) Оливер Антић, 233.

46) Оливер Антић, 229, 235-237.

47) Philippe Malaurie, Laurent Aynès, *Les successions, les libéralités*, Paris 2008, 313.

и божанствима у која су веровали⁴⁸⁾ (дакле, све оно што у својој синтези на микроплану значи сигурност у породици, а на макроплану безбедност у држави), сведочи и помало елегична констатација француских аутора, да је она изменама *Code civil* из 2006. године напуштена после више од 200 година важења овог великог правног споменика и после више од 2000 година своје егзистенције у француском обичајном праву.⁴⁹⁾ Значај разликовања старине и тековине, онога што се стицало генерацијама у једној фамилији и онога што је појединац сам зарадио, присутан је чак и у савременом српском праву. Допуштајући оставиоцевим родитељима, браћи и сестрама и њиховим даљим потомцима да затраже смањење наследног дела оставиоцевог супружника до $\frac{1}{4}$, када конкуришу на наслеђе са оставиоцевим супружником са којим је оставилац био краће време у заједници живота, а састав заоставштине је такав да већину добара из његове заоставштине чине наслеђена добра или добра која је оставилац стекао добротиним правним пословима, законодавац је заправо исказао потребу за заштитом сигурности како породице тако и самог оставиоца, од онаквог супружника који би ступио са њим у брак мотивисан речима нашег колеге Тешића, „љубављу на први потпис“.⁵⁰⁾ Слично разликовање примене наследноправних правила, обзиром на карактер добара која улазе у састав заоставштине, односно одступање од начела универзалности у наслеђивању, познавали су многи правни системи обзиром на наслеђивање пољопривредног земљишта (хоумстид у САД, ербохоф у Немачкој, колхоз у СССР).⁵¹⁾ Да у одмеравању правом заштићених добара, у односу на евентуалну дискриминацију предност понекада имају и неки архаични правни институти, готово заборављени у савременим друштвима, само ако то има за циљ општији интерес, сведочи и пример неспособности за наслеђивање. Иако су скоро сва савремена права одавно престала да искључују из наслеђивања читаве категорије лица обзиром на расу, пол, веру или нацију а независно од било какве кривице ових категорија људи, ипак и даље сва, без изузетка, стицање права својине на непокретностима (а својина се по самом закону стиче и наслеђивањем) везују за постојање реципроцитета са одређеном државом. Другим речима,

48) Жика Бујуклић, *Forum Romanum – Римска држава, право, религија и митови*, Београд 2009, 367-369; Обрад Станојевић, *Римско право*, Београд 2002, 231.

49) P. Malaurie, L. Aynès, 314-315.

50) Ненад Тешић, „Љубав на први потпис – О моралности брачних уговора“, *Анали Правног факултета у Београду*, 2/2009, 229-246.

51) Оливер Антић, „Наслеђивање пољопривредног земљишта“, *Анали Правног факултета*, 1-4/1983, 41-42.

само ако наш држављанин може да буде власник непокретности у некој држави, онда и њен држављанин исто право може да оствари у Републици Србији.⁵²⁾ До каквих личних проблема доводи овакво одсуство реципроцитета, сведочи актуелан пример српског држављанина, који упркос постојању пуноважног уговора о доживотном издржавању не може да укњижи право својине на 3,5 хектара земљишта на обали Хвара у Републици Хрватској. Мишљења смо да српско позитивно право након доношења Закона о враћању одузете имовине и обештећењу⁵³⁾ познаје још један случај неспособности за наслеђивање. Наиме, чланом 5. став 3. тачка 3. овог закона предвиђено је да „право на враћање имовине или обештећење нема лице које је било припадник окупационих снага које су деловале на територији Републике Србије, за време Другог светског рата, као ни његови наследници.“ Не улазећи овом приликом у оправданост оваквог решења, задржаћемо се на запажању да је законодавац ускратио имовинска, односно наследна права независно од њихове кривичне одговорности не само оним лицима која су својим деловањем угрожавала безбедност Републике Србије и њених грађана, већ и њиховим потомцима. Подвлачећи за крај овог дела излагања свеукупни значај наследноправних правила која се односе на имовину, па и оних које овом приликом нисмо поменули, указујемо на чињеницу да на почетку овог века просечна укупна вредност свих отворених заоставштина у Немачкој у једној години износи између 150 и 200 милијарди евра.⁵⁴⁾ Ниједно организовано друштво не може и не сме, зарад своје економске снаге, правне сигурности и безбедности да препусти случају трансфер оволиког националног богатства. Стога је по правилу у упоредном праву, па и у српском праву, за случај да не постоји или није пуноважно завештање, а не постоји ниједно друго лице из круга законских наследника, последњи законски наследник држава.⁵⁵⁾

Многи институти Наследног права посебну пажњу посвећују и безбедности самог оставиоца. Ту пре свега имамо у виду недостојност за наслеђивање и искључење из права на нужни део.⁵⁶⁾

52) Оливер Антић (2008), 72; члан 82а. став 1. Закона о основама својинскоправних односа („Сл. лист СФРЈ“, бр. 6/80 и 36/90, „Сл. лист СРЈ“, бр. 29/96 и „Сл. гласник РС“, бр. 115/2005 – др. Закон).

53) „Службени гласник РС“, бр. 72/2011.

54) Beckert, *Unverdienendes Vermögen – Soziologie des Erbrechts*, Frankfurt am Main 2004, 28, Наведено према: Д. Ђурђевић, 21-22.

55) Члан 21. *In fine* Закона о наслеђивању Србије („Службени гласник РС“, бр. 46/1995, 101/2003).

56) Чл. 4. и чл. 61. Закона о наслеђивању.

Иако оба института представљају по својој правној природи тешке грађанскоправне санкције за непромерено, па и противправно понашање потенцијалног наследника према оставиоцу, недостојност ипак представља тежу санкцију јер наступа по сили закона тренутком када потенцијални наследник предузме неку од радњи предвиђених законом, те је суд дужан да води рачуна о њеном постојању по сили закона, а недостојни не може да стекне било какву корист из оставиочеве заоставштине ни по једном основу позивања на наслеђе. У свим правним системима, недостојност наступа када наследник умишљајно лиши живота оставиоца или то покуша да учини.⁵⁷⁾ Разлог упоредног постојања и кривичноправне и грађанскоправне санкције у оваквим случајевима, представља још од римског права усвојено схватање да нико не може да извучи корист из свог нечасног понашања, односно да не постоји такав друштвени и правни поредак у коме би било морално да једно лице стиче имовинскоправне користи од оног лица чију је безбедност угрозило или га чак лишило живота.⁵⁸⁾ Стога би недостојност наступила чак и у случају убиства из милосрђа (еутаназije).⁵⁹⁾ Но, како је предмет заштите превасходно сам оставилац и његова аутономија воље у расподели заоставштине, он недостојност може и да опрости у форми завештања. То важи за све разлоге недостојности под условом да је радња која доводи до неке од њих предузета пре сачињавања тестаментa којим се врши опроштај, тако да у српском праву (за разлику од рецимо, права америчке државе Висконзин) не би био пуноважан опроштај којим завешталац опрашта недостојност наследнику *pro futuro*, нпр. за случај да га наследник некада лиши живота. Разлог томе је што би оваква одредба била у супротности са принудним прописима, јавним поретком и добрим обичајима и то баш стога што би било неприхватљиво баш у сваком могућем случају отклонити примену недостојности за наслеђивање и тиме не само угрозити безбедност оставиоца, већ га довести у ситуацију да постане обичан трансмисар имовине без икаквог достојанства и права иманентних човеку као људском би-

57) Оливер Антић, Зоран Балиновац – *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд 1996, 106; P. Malaurie, L. Aynès, 44; C. Renault – Brahinsky, *L'essentiel du droit des successions*, Paris 2009, 28; L. H. Averill, Wills, *Trusts and Future Interests*, St. Paul, Minn, 2000, 185; A. M. Rhodes, Consequences of Heirs' Misconduct: Moving from Rules to Discretion, *Vol. 33, Ohio Northern University Law review* 2007, 979.

58) Радмила Васић, Коста Чавошки, *Увод у право II*, Београд 1999, 254; L. H. Averill, 184; M.L. Fellows, The Slayer Rule: Not Solely a Matter of Equity, *71 Iowa Law Review* 489 (1986), 490, 548; A. R. Mellows, *The Law of Succession*, London 1973, 470.

59) Милош Станковић, „Умишљајно убиство или покушај убиства оставиоца као основ недостојности за наслеђивање“, *Правни живот*, 11/2009, 914-917.

ћу.⁶⁰⁾ Слична аргументација вреди и за разлог недостојности који погађа оно лице које се теже огрешило о законску обавезу издржавања оставиоца или му није пружио нужну помоћ. Непружање нужне помоћи подразумева свесно одсуство активности у притицању у помоћ лицу чији је живот угрожен, непредузимање радњи којима би опасност од једног лица могла да буде отклоњена,⁶¹⁾ при чему се овде грађанскоправним речником речено, ради о облигацији средства, а не о облигацији циља. Дакле, овакву радњу неће бити дужан да предузме онај наследник који би таквим делањем довео у опасност и сопствени живот, неће га погодити санкција недостојности ако и поред свих потребних радњи које је предузео оставилац ипак изгуби живот, односно ако је нужну помоћ било потребно пружити у односу на више лица, па се он определио за једно услед чега није могао да притекне у помоћ осталима (осим разуме се, ако би избор био тенденциозан, па помоћ била пружена лицима која су у датом тренутку била мање угрожена да би се на тај начин оправдало непружање помоћи оставиоцу кога би одређено лице могло да наследи ако би помоћ закаснила), али је помоћ свакако дужан да пружи ако постоји и најмања могућност да она може да буде делотворна и то оним средством које се обзиром на дате околности може сматрати најефикаснијим.⁶²⁾ На тај начин законодавац сасвим оправдано, једнако штити живот и безбедност како оставиоца тако и наследника. До 2003. године у српском наследном праву је, као што је било речи, постојао још један разлог недостојности који је погађао војног обвезника „који је нпустио земљу да би избегао дужност њене одбране, а до оставиоцеве смрти се не врати у земљу“ и то је био једини од пет разлога индигнитета који оставилац није могао да опрости. Међутим, одлуком Уставног суда Републике Србије, IY бр. 358/95, од 25. септембра 2003. године овај разлог недостојности је проглашен за неуставан. Образложење је ишло у правцу да овакво ограничење није у сагласности са уставним одредбама којима се ограничава право својине и наслеђивања, јер се оно не тиче односа, односно моралног прекршаја према оставиоцу, већ се односи на дужност одбране земље. Даље је наглашено да је ограничавање једног уставом зајемченог права зарад остварења уставом постављене дужности довело до нарушавања принципа јединства устава, јер се једно уставом зајемчено право може огра-

60) А.М. Rhodes, 981.

61) Ђорђе Ђорђевић, „Угрожавање живота непружањем помоћи“, *Правни живот*, 9/2006, 203.

62) Ђ. Ђорђевић, 203-209.

ничити ради другог само ако је то неопходно. Најзад, истакнуто је да војне обвезнике који напусте Србију да би избегли сужност њене одбране свакако погађају кривичноправне санкције.⁶³⁾ Супротна аргументација, коју је професор Антић и претходно изнео пред Савезним уставним судом у поступку ради оцене сагласности овог разлога недостојности са Уставом СРЈ, а који је окончан решењем бр. 107/96 од 22.10.1996. године којим је овај поступак обустављен, овога пута није однела превагу. Њена суштина је „да лице које би избегло Уставом СРЈ утврђену дужност одбране земље и није се чак вратило у земљу све до смрти оставиоца, тим чином би угрозило, поред осталог, и своје најближе сроднике, самог оставиоца и његову имовину. У таквом случају могло је доћи до рањавања, па и погибије оних санаследника, чак и самог оставиоца, који су се одазвали уставној дужности одбране земље... При томе потомци недостојног наслеђују по праву представљања, што практично значи да је таква одредба о недостојности пре моралног него казненог карактера.“⁶⁴⁾ Интересантно је још напоменути да је како у Закону о наслеђивању Србије из 1974. године, тако и у законима о наслеђивању бивших југословенских република из времена СФРЈ овај разлог недостојности био формулисан још ригорозније („недостојан је да наследи грађанин који је пребегао из земље да би избегао осуду за теже кривично дело, или избегао обавезу службења војске или вршио непријатељску делатност, па се до смрти оставиоца не врати у земљу“), али да се никада није поставило питање његове сагласности са уставом. Нови Закон о наслеђивању Републике Српске⁶⁵⁾ у чл. 149. ст. 1. тачка д такође предвиђа да ће бити недостојан за наслеђивање „грађанин који је побјегао из земље да би избегао осуду за теже кривично дијело.“ Но, чини се да члан 59. став 2. важећег Устава Србије из 2006. године, отклања могућност враћања оваквог или сличног разлога недостојности у српско право и *pro futuro*, обзиром да предвиђа да „право наслеђивања не може бити искључено или ограничено због неиспуњења јавних обавеза“.

Када је реч о искључењу из права на нужни део, треба рећи да је у односу на недостојност, код овог института карактер недозвољеног понашања наследника непосредније усмерен ка оставиочевој околини и широј друштвеној заједници, а посредније према самом оставиоцу. Стога до примене ове установе долази само ак-

63) Оливер Б. Антић, Дејан Б. Ђурђевић, *Приручник за Наследно право*, Београд 2009, 74.

64) Оливер Антић (2008), 75, фн. 191.

65) *Службени гласник Републике Српске*, бр. 01-020-1701/08 од 29.12.2008. године.

тивним завештаочевим понашањем, када он у завештању за тим изрази жељу на несумњив начин,⁶⁶⁾ а искључени може попут недостојног, да не добије нити један део из оставиоачеве заоставштине, али би за разлику од недостојног могао и да наследи, истина мање него што би према правилима о нужном наслеђивању могао да тражи.⁶⁷⁾ Закон о наслеђивању прецизира да оставилац може да искључи из нужног дела оног наследника који се повредом неке законске или моралне обавезе теже огрешио о њега, а онда, само примера ради, прецизира да је то могуће у случају умишљајно извршеног кривичног дела према оставиоцу, његовом супружнику, детету, усвојенику или родитељима, затим, ако се наследник грубо и увредљиво односио према оставиоцу или ако се одао нераду и непоштену животу.⁶⁸⁾ Да ово није исцрпан списак разлога за ексередацију, показали смо и у неким нашим претходним радовима, доказујући да је она могућа и услед насиља у породици.⁶⁹⁾ Евидентно, и овде се на извештан начин, у ширем или ужем смислу, кроз заштиту физичког или психичког интегритета декујуса и његових најближих сродника, односно кроз санкционисање друштвено кажњивог и непримереног понашања штити и безбедност. Тако би нпр. оставилац могао пуноважно да искључи из права на нужни део оно лице које је њему или неком од наведених сродника нанело тешку телесну повреду, или лишило живота неког од најужих чланова његове породице, али и оно лице које би нпр. шверцом, крађом, проституцијом обезбеђивало себи средства за одржавање материјалне егзистенције. Треба истаћи да је по српски Закон о наслеђивању из 1974. године изричито предвиђо још један разлог за искључење: „ако је нужни наследник учинио кривично дело управљено на подривање народне власти, независност земље и њене одбрамбене снаге“. Но, и садашња формулација разлога за искључење у виду широког правног стандарда, оставља могућност завештаоцу да и услед оваквог или сличног разлога, који би се огледао у угрожавању безбедности Републике Србије (па и дезертера који после одлуке Уставног суда из 2003. године више није недостојан за наслеђивање), разбаштини свог нужног наследника.

Идентичне правне последице као и искључење производи и лишење права на нужни део, али се обзиром да нешто другачи-

66) Члан 62. став 1. и став 2. Закона о наслеђивању.

67) Члан 61. став 2. Закона о наслеђивању.

68) Члан 61. став 1. Закона о наслеђивању.

69) Милош Станковић, Насиље у породици као узрок искључења из права на нужни део, *Насиље у породици – Зборник радова са научног скупа*, уредници проф. др Слободан Панов, проф. др Марина Јањић Комар, проф. др Милан Шкулић, Београд 2012, 248-267.

ји циљ овог института оно назива и искључењем у доброј намери (*exhereditatio bona mente*). До лишења може да дође само ако је наследник који је оставио очев потомак презадужен или расипник, а има своје малолетне потомке или пунолетне потомке који су неспособни за привређивање.⁷⁰⁾ Циљ је, као што се види, да се оним лицима која „своју имовину троше у бесцење“, или се она „налази у трајнијем односу несразмере активе и пасиве“⁷¹⁾ не остави ништа, или мање од оног наследног дела на који би по редовним околностима имали право, а да би се на тај начин осигурала материјална егзистенција оних лица за које је очигледно да не могу да очекују готово никакву имовинску корист или новчану помоћ од својих родитеља.⁷²⁾

Најзад, правна сигурност и безбедност у ширем смислу у Наследном праву може да се посматра и кроз призму слободе располагања својом имовином за случај смрти, односно гарантовања и очувања слободе завештања и слободе уговорног наслеђивања (у оним правима у којима је оно допуштено). Још је Милош Обреновић у Упутству бр. 1141 које је 31. марта 1834. године упутио Комисији за израду Грађанског законика подвукао: „...од грађења тестаментa зависи много мир и (не)слога између наследника“.⁷³⁾ Стога на овом месту само подсећамо на патримонијалне теорије, о којима је у претходном делу текста било говора, а које сигурност у породици сматрају микросигурношћу у држави, односно које породицу схватају као државу у малом. У том смислу се и у науци сматра да законски ред позивања на наслеђе, који се примењује када оствилац није сачинио завештање, или оно није пуноважно, или њиме није располагано целокупном заоставштином, представља просечне жеље једног просечног декујуса, односно да је изграђен анализом великог броја завештања чији пресек представља.⁷⁴⁾ *Grosso modo*, може се рећи да се слобода завештања, коју српски законодавац широко гарантује, огледа пре свега кроз два аспекта: садржину завештања и број форми завештања.

У погледу садржине завештања, српски законодавац тастатору гарантује најширу слободу, имајући у виду начело слободе завештања као дериват једног од два најважнија начела грађанског права – начела аутономије воље. Свако има право да слободно рас-

70) Члан 64. и 65. Закона о наслеђивању.

71) О. Антић, З. Балиновац, 284-285.

72) О. Антић, З. Балиновац, 286.

73) Оливер Антић (2008), 227.

74) A. R. Mellows, 204.

полаже предметима над којима има право својине како правним пословима *inter vivos*, тако и правним пословима *mortis causa*, јер би у супротном и његово право изгубило карактер права својине, а добило би карактер доживотног плодуживања⁷⁵⁾ (какву би то правну несигурност проузроковало, било је речи у претходним редовима). С друге стране, својим располагањем којим одређена лица поставља за своје наследнике или легатаре, оставља им одређени део своје заоставштине као такве или тачно одређене ствари или права, сам завешталац по правилу доприноси сигурности и слози у својој породици. Из пијетета према њему, његови наследници ће се потрудити да се његова последња воља доследно спроведе.⁷⁶⁾ Ипак, ни ова слобода није апсолутна. С једне стране, она је ограничена правилима о нужном наслеђивању о коме је било речи, а којима се штите имовински интереси и сигурност оставиоцу најближих лица, према којима је он за живота углавном имао обавезу издржавања. С друге стране, слобода уређивања расподеле своје заоставштине је ограничена нормом Закона о наслеђивању да је свако располагање у тестаменту чија је садржина противна принудним прописима, јавном поретку и добрим обичајима апсолутно ништаво.⁷⁷⁾ Тако би се за потребе нашег рада, могао узети и пример према којем би завештаочево располагање које се састоји у остављању било каквих користи физичком или правном лицу, а у циљу подстицања њихових терористичких активности или вршења кривичних дела, било апсолутно ништаво и као такво не би производило правна дејства.⁷⁸⁾ Ово из разлога што код добротичних правних послова какво је завештање, и мотиви улазе у каузу, те недопуштен мотив „квари“ и каузу и тиме чини недопуштеном целу садржину тестаента.⁷⁹⁾

75) Оливер Антић (2008), 25.

76) „... Пре свега, морално, чињеница на страни сукцесора да се осећа солидарним са својим прецима има једно узвишено значење: потомци ће пуно држати до тога да покажу исте врлине које су красиле њихове претке ако су у њиховој свести они представници својих предака, него када би сматрали да су независни од ових и да међу њима никакве духовне везе. У првом случају, потомство ће учинити част да се покаже достојним својих очева и да не компромитује њихов добар углед, док, у другом случају, њихови поступци не обавезују уопште њихове претке, па би више били у искушењу да учине нешто лоше. Као што видимо, галерија предака има велики друштвени значај: потомак примећује на портретима предака час осмех задовољства, час мрштење, према томе да ли је учинио нешто добро или лоше.“, Живојин Перих: „Le Mysticisme dans le Droit de succession, Revue Generale du Droit, de la Legislation et de la Jurisprudence, t. XXXXIX, Paris 1925, 40-44, 105-111, наведено према: Оливер Антић, (2008), 25, фн. 31.

77) Чл. 155. Закона о наслеђивању Србије.

78) Слободан Перовић, *Забрањени уговори*, Београд 1975, 192, 210-223.

79) Чл. 53. ст. 3. Закона о облигационим односима („Сл. лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, „Сл. лист СРЈ“, бр. 31/93 и „Сл. лист СЦГ“, бр. 1/2003 – Уставна повеља).

Завештање је строго формалан правни посао, те је услов пуноважности изјаве последње оставиоачеве воље да буде предузета у једном од осам Законом о наслеђивању предвиђених облика. Законодавац се потрудио да нормирањем великог броја форми у којима је могуће реализовати слободу завештања учини могућим најширем кругу лица да и у најразличитијим околностима да располажу својом имовином *mortis causa*. Посебно су значајни бродско и војно завештање као ванредне форме тестамената, односно усмено завештање, као изузетна форма тестамената која се користи у оним случајевима када у датим, изузетним приликама није могуће тестирати ни у једној другој форми.⁸⁰⁾ Ипак, у погледу неких аспеката безбедности у наследном праву, посебно је важно указати да „за време мобилизације или рата, завештање оном ко је на војној дужности може сачинити командир чете и други старешина његовог или вишег ранга, или неко други у присуству неког од тих старешина, као и сваки старешина одвојеног одреда, а по правилима која важе за сачињавање судског завештања“.⁸¹⁾ Иако се ова форма тестамената саставља према правилима која важе за сачињавање судског тестамената, те иако не постоје правне препреке да лице које је на војној дужности предузме и неку другу (пре свега приватну) форму тестамената, па и судски (уколико је то фактички могуће), законодавац се водио начелом постојећим још у римском праву (од Цезаровог доба), да лицима која су ангажована у одбрани своје земље и услед тога у сталној животној опасности, треба пружити додатне гаранције и поједноставити поступак за располагање имовином за случај смрти. Из тог разлога се војним тестаментом могу служити не само професионални војници и официри, односно лица у активној војној служби, већ и припадници резервног састава, добровољци, припадници санитета, па и жене које се на било који начин налазе војној дужности, као и лица које учествују у одбрани земље, али због приговора савести не носе оружје.⁸²⁾ У истом смислу, *in favorem* оваквих лица, која услед прилика у којима се налазе неће моћи да оду до суда, или ако из било ког разлога нису у стању да читају и пишу (рецимо, услед рањавања) и послуже се неком другом, приватном формом завештања, и појам мобилизације и рата треба тумачити шире, те дозволити предузимање војног тестамената и за време „пробних мобилизација ради одржавања већих војних вежби“, као и када постоји фактичко ратно стање, премда стање рата или непосредне ратне опасности није

80) Члан 110. став 1. Закона о наслеђивању.

81) Члан 109. став 1. Закона о наслеђивању.

82) Илија Бабић, Војнички тестамент, *Анали Правног факултета*, 3-4/1994, 398.

формално објављено.⁸³⁾ Најзад, у поступку састављања овог облика тестаментна постоји и једна специфичност, додатна привилегија, са којом се не сусрећемо ни код једне друге форме завештања, а реч је о могућности да улогу овлашћеног лица у састављању војног тестаментна предузме било које треће лице које познаје поступак саставља војног завештања, под условом да се налази у присуству командира чете или старешине тог или вишег ранга. Иако се овакво одступање најчешће правда чињеницом да „војне старешине нису вичне праву“⁸⁴⁾ чини се из свега да беневоолентан став како законодавца, тако и науке, према лицима чији је живот угрожен јер учествују у одбрани земље, није под знаком питања. То је веома важно и због посебног психолошког стања у коме се ова лица налазе за време рата и мобилизације, те њихове друштвене улоге која је од несумњивог општедруштвеног значаја, те редуковање захтева форме у којој могу да располажу имовином за случај смрти у односу на редовне прилике, представља оправдано олакшање које им се пружа, а које као што смо видели, представља цивилизацијску тековину.

Иако у српском праву уговор о наслеђивању (још увек?) није допуштен, овај институт у упоредном праву представља најјачи основ позивања на наслеђе и један од могућих начина располагања имовином *mortis causa*. У новијој српској литератури су истакнути убедљиви аргументи због којих би уговор о наслеђивању поново требало увести у српско право и то баш из разлога отклањања могућих спорова између наследника и постизања правне сигурности када то није могуће адекватно учинити завештањем. По мишљењу ових аутора, ти бенефити би нарочито долазили до изражаја у случајевима закључивања уговора о наслеђивању између супружника „у погледу добара која се налазе у режиму заједничке имовине“, односно „између завештаоца и чланова његове породице који заједно са њим заједнички живе и привређују, и то у погледу добара која се налазе у режиму заједничке својине чланова породичне заједнице.“⁸⁵⁾

Најзад, иако уговор о доживотном издржавању не представља наследноправни уговор, и њиме је могуће утицати на распоред заоставштине, обзиром да све оно што је предмет овог уговора не улази у састав заоставштине и њоме не могу да се намире нужни

83) И. Бабић, 397 - 398.

84) О. Антић, З. Балиновац353.

85) Дејан Ђурђевић, Увођење уговора о наслеђивању у српско право, *Анали Правног факултета* 2/2009, 208.

наследници.⁸⁶⁾ Ово је посебно важно јер овај уговор представља један од најфреквентнијих правних послова у нашој правној пракси. Стога важан аспект у заштити примаоца издржавања и његове сигурности, обзиром да је најчешће реч о старијем лицу коме су брига и нега потребни а овај уговор је по својој правној природи алеаторан, представља одредба по којој суд може да поништи овај контракт ако он за даваоца издржавања није представљао никакву неизвесност због болести или старости примаоца издржавања.⁸⁷⁾ Такође, уговор о доживотном издржавању ће бити ништав и ако је давалац издржавања лице које се у оквиру свог занимања или делатности стара о примаоцу издржавања (нпр. лекар или медицинска сестра који лече или негују болесника са којим закључују овај уговор), под условом да претходно није добио сагласност надлежног органа старатељства.⁸⁸⁾ На тај начин се прималац издржавања штити од могућих злоупотреба, односно утиче се да овај уговор оствари своју правну и друштвену сврху заштите и старања лица којима је таква брига потребна, а не могу да је остваре јер нема лица која су дужна или могу да их издржавају према правилима Породичног закона.⁸⁹⁾ На тај начин се врши и уштеда, јер се уједно предупредује да оваква лица постану корисници неке врсте социјалног старања коју држава обезбеђује за најугроженија лица.

ЗАКЉУЧАК

Савремено друштво карактерише „богатство“ не само различитих основа, већ и различитих манифестација одсуства безбедности и сигурности, како на личном, тако и на друштвеном и државном плану. Превенција и сузбијање насиља и на приватном и на јавном плану постаје *conditio sine qua non* не само државног суверенитета и опстајања иоле уређених правних и друштвених односа, већ и предуслов личне среће и здравља. Деловање *pro futuro* у правној и законодавној сфери није увек делотворно, јер се у

86) Чл. 195. ст. 1. Закона о наслеђивању.

87) Чл. 203. ст. 1. Закона о наслеђивању.

88) Чл. 196. Закона о наслеђивању.

89) О неким аспектима заштите примаоца из уговора о доживотном издржавању смо већ писали: Милош Станковић, Уговор о доживотном издржавању у српском позитивном праву – заштита примаоца издржавања, *Правни живот*, бр. 10/2010, 967-985; Милош Станковић, Заштита прималаца према правилима о престанку уговора о доживотном издржавању у српском позитивном праву, *Правни живот*, бр. 10/2011, 557-582; Милош Станковић, *Alea iacta est* – Алеаторност уговора о доживотном издржавању као ограничење могућности његовог раскида због промењених околности, *Harmonius*, Београд 2012, 70-89.

пракси показало да и институти који су осмишљени са најбољим намерама, попут насиља у породици, доживљавају у пракси очигледне злоупотребе и претварају се у антагонизме сопствене сврхе. Стога превенција захтева широко друштвено деловање, не само правним методом, већ и на плану образовања, васпитања и повратку традиционалним и непролазним вредностима врлине, поштења и љубави као таквих. Позитиван пример синтезе приватно-правне и јавно-правне сфере, у смислу прописивања института којима се на личном и породичном плану штити и општа сигурност и безбедност (патерналистичке теорије) пружа Наследно право. Оно комбинацијом начела аутономије воље израженом кроз слободу уговарања и слободу тестирања, која допушта сваком појединцу да отклони или санкционише она понашања која овакву равнотежу нарушавају, као и императивних правних правила оличених у установама нужног дела, разбаштињења и недостојности за наслеђивање, пружа путоказе за успостављање хармоније личне и друштвене безбедности, а који би могли да буду од користи и у другим гранама права.

ЛИТЕРАТУРА

- Averill, L. H., *Wills, Trusts and Future Interests*, St. Paul, Minn, 2000.
- Антић Оливер, *Наследно право*, Београд, 2008.
- Антић Оливер, „Наслеђивање пољопривредног земљишта“, *Анали Правног факултета*, 1-4/1983.
- Антић Оливер, Балиновац Зоран, *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд, 1996.
- Антић Б. Оливер, Ђурђевић Б. Дејан, *Приручник за Наследно право*, Београд, 2009.
- Антонић Слободан, „Геополитика злостављања“, *Геополитика*, јануар 2013.
- Архимандрит Амвросије Јурасов, *Књига духовних савета - одговори духовника на недоумице савремених хришћана*, Београд, 2007.
- Ахметагић Јасмина, *Приче о Нарцису злостављачу: злостављање и књижевност*, Београд, 2011.
- Бабић Илија, „Војнички тестамент“, *Анали Правног факултета*, 3-4/1994.
- Бобић Мирјана, Благојевић Хјусон Марина, „О старим и новим популационим изазовима Србије“, *Социолошки преглед*, год. XLVI (2012), бр. 3-4 (Посебно издање)
- Бујуклић Жика, *Forum Romanum – Римска држава, право, религија и митови*, Београд, 2009.
- Васић Радмила, Чавошки Коста, *Увод у право II*, Београд, 1999.
- Викторович Троицки Сергије, *Црквено право*, Београд, 2011.
- Гађиновић Радослав, *Безбедносна функција државе*, Београд, 2012.
- Гађиновић Радослав, Предговор Зборнику *Србија – Отимање Косова и Метохије*, Београд, 2012.

- Гаџиновић Радослав, „Унутрашњи оружани облици угрожавања капацитета безбедности државе», *Страни правни живот*, 1/2012.
- Ђорђевић Ђорђе, „Угрожавање живота непружањем помоћи“, *Правни живот*, 9/2006.
- Ђурђевић Дејан, *Институције наследног права*, Београд, 2010.
- Кнежевић Керн Мара, „Рецепт за савршени злочин“, *Печат*, 263/2013.
- Кончаревић Ксенија, *Логос* - часопис студената Православног богословског факултета БУ
- Malaurie Philippe, Aynès Laurent, *Les successions, les libéralités*, Paris, 2008.
- Марковић Славко, *Наследно право у Југославији*, Београд, 1978.
- Митрополит Навпакта Јеротеј (Влахос), *Православна психотерапија, Наука Светих Отаца*, Београд, 2010.
- Mellows A. R., *The Law of Succession*, London, 1973.
- Панов И. Слободан, *Духовни и световни брак у Србији*, Београд, 2013.
- Панов Слободан, „Социолошка димензија Породичног права“, *Социолошки преглед*, год. XLVI (2012), бр. 3-4 (Посебно издање)
- Панов Слободан, „Насиље у породици: Правно-теоријски контрапунктови и Насиље у породици: позитивно-правни контрапунктови“, *Зборник "Насиље у породици"*, уредници С. Панов, М. Јањић Комар, М. Шкулић, Београд, 2012.
- Панов Слободан, Кашћелан Балша, Станковић Милош, *Наследно право -Практикум*, Београд, 2012.
- Перовић Слободан, *Забрањени уговори*, Београд, 1975.
- Renault – Brahinsky Corinne, *L'essentiel du droit des successions*, Paris, 2009.
- M. Rhodes A. M., „Consequences of Heirs' Misconduct: Moving from Rules to Discretion“, *Vol. 33, Ohio Northern University Law review*, 2007.
- Срејовић Драгослав, Цермановић Александрина, *Речник грчке и римске митологије*, Београд, 2004.
- Станковић Милош, „Насиље у породици као узрок искључења из права на нужни део“, *Насиље у породици – Зборник радова са научног скупа*, уредници проф. др Слободан Панов, проф. др Марина Јањић Комар, проф. др Милан Шкулић, Београд, 2012.
- Станковић Милош, „Умишљајно убиство или покушај убиства оставиоца као основ недостојности за наслеђивање“, *Правни живот*, 11/2009.
- Станојевић Обрад, *Римско право*, Београд, 2002.
- Стојановић Ђорђе, Ђурић Живојин, *Анатомија савремене државе*, Београд, 2012.
- Тешић Ненад, „Љубав на први потпис – О моралности брачних уговора“, *Анали Правног факултета у Београду*, 2/2009.
- Fellows M. L., „The Slayer Rule: Not Solely a Matter of Equity“, *71 Iowa Law Review* 489, 1986.
- Хефе Отфрид, *Умијеће живљења и морал или усређује ли врлина?*, Нови Сад, 2011
- Шкулић Милан, „Деца жртве инцеста-информација или 'ратна' пропаганда“, *Печат*, 260/2013.
- Шулцигер Д. Роберт, *Америчка дипломатија од 1900. године*, Београд, Удружење за студије САД у Србији, 2011.

Resume

Modern society is characterized by a „wealth” of not only diverse basis, but likewise different manifestations of the lack of safety and security, both on the individual and on the societal and state level. The prevention and suppression of violence on the private and public level is more than ever a sine qua non not only for state sovereignty and the survival of even remotely regulated legal and social relations, but also a prerequisite of personal happiness and health. Pro futuro measures in the legal and legislative field are not always effective, as time has shown that even institutes which were designed with the best of intentions, such as that of domestic violence, are in practice far too often subject to evident abuse, turning into antagonisms of their own purpose. Therefore, prevention requires broad social activity, not only through the legal method, but also through education, solid upbringing, and a return to the traditional and timeless values of virtue, honesty and love as such. A positive example of the synthesis of private and public law fields, in terms of proscribing institutes which provide general safety and security (paternalistic theory) on the individual and family level is Inheritance Law. This branch of law, with a combination of principles of party autonomy, as expressed in the freedom of contract and freedom of testation, that allow each individual to correct or sanction those behaviors which agitate this balance, as well as imperative legal rules embodied in the institutes of the right to a compulsory share, disinheritance (the right to deprive an heir of inheritance) and unworthiness to inherit, provides pointers for establishing the harmony of personal and social security, which may be valuable in other branches of law.

Keywords: *security, sovereignty, public law, domestic violence, virtue, inheritance law*

* Овај рад је примљен 09. новембра 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 26. новембра 2013. године.